

ATATÜRK VE BARIŞ

METİN TOKER

Birleşmiş Milletlerin “Barış Yılı” ilân ettiği 1986’nın tamamlanmasının üzerinden üç hafta geçti. Bu, “Barış Yılı”nın bir bilançosunu yapmak artık kabildir.

Birleşmiş Milletler bazı yılları bir konunun, daha doğrusu bir sorunun yılı seçiyor, bütün dünyayı bu konuda olağanın üstünde gayret sarfetmeye, başarılar elde etmeye, sorunun çözülmesine daha büyük katkıda bulunmaya çağırıyor. Bunun için âdeta bir “milletlerarası seferberlik” başlatılıyor.

Daha önce “Çocuk Yılı” yaşandı. Akılda kalacak ilerlemeler kaydedildi. 1987 “Konutsuzlara Konut Yılı” olacak. Her halde, her yerde, alışılmışın üstünde konut yapılacak. Sorun çözümlenecek mi? Tabiatıyla hayır. Herkes oturduğu evin, çalıştığı dükkânın sahibi olsa kapitalist sistemlerde kiralık ev ve dükkân sahipleri ne yapacaklar? Komünist sistemde devlet tekeline bırakır mı? Ama mutlaka, çocuklara verilen önem gibi, konut yapımında da bir gelişme olacak.

Ya, “Barış Yılı”nda dünya barışı?

Bu, sadece bir muhteşem fiyaskodur. 1986 kan, ateş ve tabii acı ve gözyaşıyla dolu bir yıl olarak tarihe geçti. Dünyanın istisnasız her ülkesindeki terör olaylarını saymasanız bile klasik anlamıyla saçma bir harp iki devlet arasında altıncı senesini bu barış yılında tamamlayıp yedinci yaşına bastı: Irak-İran savaşı. Arkasında bir milyondan fazla ölü bırakarak. Afganistanda Sovyetler Birliğiyle Afganlar, Kamboçyada Khmerler ile Vietnamlılar, Çadada Çadlıların yanında Fransa ve Libya, Orta Amerikada dıştan destekli Nikaragua ile El Salvador, Libyada Amerika ile Libya vuruşup durdular. Şilide, Kuzey İrlandada, İspanyada, Peruda, Hindistanda, Sri Lankada, Filipinlerde aynı ülkenin halkları birbirleriyle acımasızca döğüşmeye devam ettiler.

* Bu konferans, Atatürk Araştırma Merkezi’nin düzenlediği Atatürk konferansları arasında 23 Ocak 1987 günü Türk Tarih Kurumu konferans salonu’nda verilmiştir.

Talihsiz Lübnanda kimin kiminle ve niçin savaştığı bile belli değil. Filistinde bölgesel Arap-Yahudi harbi hep sürüyor.

Bütün bunların hepsi, bir tek “Barış Yılı”nın içinde. 1986’da! Sadece Türkiyedir ki bu karmaşık, harpler içindeki dünyada kesintisiz 64. barış yılını idrak ediyordu. Ordularımızın silâh ata ata düşmanı kovalayıp İzmir’e girmesinin üzerinden tam 64 yıl geçmişti ve İkinci Dünya Harbi dahil, Türkiye Cumhuriyeti devamlı, barışı koruyordu.

Bu sayededir ki Türkiye “Barış Yılı”nı çok anlamlı bir vecizenin ışığında kutladı. Bir vecize ki katılmamak, paylaşmamak hiç kimse için kabil değildir: Yurtta barış, dünyada barış.

Olayın en ilginç yanı, ilk söylendiği şekliyle “yurtta sulh, cihanda sulh” hedefi, askerlik hayatına 12 yaşındayken başlamış, dört harbe cephelerde savaşarak katılmış, Mareşallik rütbesine kadar yükselmiş, 57 yıllık ömrünün tam otuz senesini elinde silâhla geçirmiş bir askere ait olmasıdır: Gazi Mustafa Kemal Atatürk’e.

Ünlü Fransız devlet adamı Clemanceau der ki: “Savaş, sadece askerlere bırakılamayacak kadar önemli bir iştir.”

Ya barış? Acaba onun kıymetini askerler, sivillerden daha mı iyi biliyorlar?

“Yurtta sulh, cihanda sulh” sözünün o sırada Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan Selanikte, 1881’de “Mustafa” olarak doğan sahibi, 1893’te girdiği askerî rüştiyede bir hocasının eklediği isimle “Mustafa Kemal” oldu. 1916’da artık “Mustafa Kemal Paşa” idi. 1921’de, Sakarya Meydan muharebesinin kazanılması üzerine Büyük Millet Meclisi onu “Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa” yaptı.

Gerçi Mustafa Kemal Paşa 1919’da, gönderildiği Anadolu’dan İstanbul’a geri çağrıldığında bunu dinlemedi, kendisini Hükümet azlettiğinde istifa etti ama bu, sivil hayata geçiş değildir. Bu, İmparatorluk ordusundan Kuvayı Milliyenin, Milli Kurtuluş Savaşı askerî kuvvetlerinin başına geçiştir.

Atatürk asker üniformasını, bir daha giymemek üzere ancak 1923’de sırtından çıkardı. Zafer kazanılmış, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Yeni devletin ilk Cumhurbaşkanı’na bir sivil olarak seçildi.

42 yaşındaydı. Demek ki, aralıksız 30 yıl üniforması sırtında kalmıştı.

Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa, artık Reisiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa idi.

1934'ten hayatının sonuna, 1938'e kadar, ise Türkiye Büyük Millet Meclisinin çıkardığı bir kanunla Kemal Atatürk'tür.

İşte, "Yurtta barış, dünyada barış" sözünün sahibinin kimliği: Bir asker.

Efsaneleşmiş bütün insanlar için olduğu gibi, bir takım kimseler Türkiyede de, akıllarına gelen güzel sözleri veya kendi işlerine gelen fikirleri içeren vecizeleri Atatürk'e atfetmişlerdir.

"Yurtta sulh, cihanda sulh" bunlardan biri değildir. "Yurtta sulh, cihanda sulh", aynı zamanda Cumhuriyet Halk Fırkası genel başkanı olan Gazi Mustafa Kemal'in 1931 seçimlerinden önce yayınladığı "Seçim dolayısıyla Reiscumhur hazretlerinin Türk milletine beyanati"nda ilk defa yer almıştır.

Bu, gelişigüzel söylenmiş bir ilke de değildir. Bu, Atatürk'ün bütün hayatı boyunca inandığı ve sadık kaldığı bir görüştür. Prusyalı General Karl Von Clausewitz askerî edebiyatın klasiklerinden "Wom Kriege = Harp hakkında" eserinde harbi şöyle tarif eder: "Harp, politikanın başka vasıtalarla sürdürülmesinden başka hiç bir şey değildir."

Denilebilir ki Mustafa Kemal Paşa için "barış, harbin başka vasıtalarla sürdürülmesidir", yahut belki daha doğru olarak "harbin başka vasıtalarla pekiştirilmesidir" ve o zaman elbette harpten biran evvel barışa geçilmesinde sayılamayacak kadar çok fayda vardır.

Türkiye Cumhuriyeti bu inanç üzerine kurulmuştur. Bütün Anadolu Türklüğü tarihinde ilk defadır ki, Türkler, 64 yıllık süreklî barışı 1986 barış yılı içinde idrak etmişlerdir. 9 Eylül 1922'de, Anadoluyu istilâ etmek üzere gelmiş düşman kuvvetlerin İzmir'de denize dökülmesinden bu yana Türkiye, Birleşmiş Milletler taahhüdü icabı olan Kore harbi istisna edilirse, -o da, vatan topraklarında değil- savaş yüzü görmemiştir. Bu dönemde Türk Silâhlı Kuvvetleri, tekrar sadece, Zürih ve Londra andlaşmalarının gereğini yerine getirmek için Kıbrıs müdahalesi sırasında silâh kullanmışlardır. İki iç savaş tertibi ise, 12 Mart ve 12 Eylül'de basiretle önlenmiştir.

Bu, Atatürk'ün koyduğu "Yurtta barış, dünyada barış" ilkesine ondan sonra da sadık kalındığının delilidir.

Şimdi, bir an için kendimizi geçmişe götürelim ve 1922 Eylülüne dönelim. Gazi Paşanın 30 Ağustosta ordularına verdiği "Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir, ileri!" emriyle başlatılan büyük taarruz "ilk hedef"ine varmıştır. Türk orduları Egeye ulaşmışlardır ve İzmir kurtarılmıştır. Ancak,

Misaki Millî (Ulusal And) sınırları içinde bulunan Türk yurdunun bir bölümü hâlâ Müttefik kuvvetlerinin işgali altındadır. Buna, İstanbul dahildir. İzmir ile İstanbul arasında İngiliz birlikleri vardır. İzmir limanında İngiliz harp gemileri bulunmaktadır. Ordular Dumlupınardan İzmir'e kükreyerek inmişlerdir. Asker, çöşku içindedir. Önüne geleni ezebileceği ve savaşa savaşa İstanbul'a varabileceği, payitahtı kurtarabileceği inancı tamdır. Buna inanan başkaları da çoktur. Moral yüksektir.

Muzaffer başkomutanın, muzaffer ordularına yeni emri şudur: "Ordular, dur!"

Clausewitz'in deyimlerini kullanacak olursak, artık harbin başka vasıtalarla sürdürülmesi dönemi gelmiştir: Barışla. Bundan sonra Türkiye Cumhuriyeti bütün hedeflerine barışla, barış yolunu kullanarak varacaktır.

Bunun çok ve her zaman kolay olmadığı daha o zamandan anlaşıldı. Türk orduları İzmir kapılarına dayandığında İngilizler Çanakkalenin Anadolu yakasındaki kuvvetlerini arttırmışlar, orada mevzilenmişlerdi. Gerekirse harp ederek Türk birliklerinin Trakya'ya geçmelerini engellemek emrini almışlardı. Çanakkale'de Fransız ve İtalyan askerleri de vardı.

Mustafa Kemal Paşa, İzmir limanındaki İngiliz harp gemilerinin amiraline yazılı bir nota gönderdi. İzmir'de otorite kurulmuştu, şehir sükûnete kavuşmuştu, herkesin can ve mal emniyeti tamdı. Büyük Millet Meclisi Hükûmeti İngiltereyle harp halinde değildi. Gemilerin İzmir limanında bulunmasına sebep kalmamıştı. Çekilsinlerdi.

Ertesi sabah nota gereğinin yerine getirildiği görüldü: İngiliz harp gemileri gidiyorlardı. Bu, barış yolunun ilk denemesi ve başarısızdı.

Mustafa Kemal Paşa, ordularına yeni emrini verdi: Birlikler Çanakkaleye doğru ilerleyeceklerdi. Fakat, silâh atmadan.. Dramatik bir yürüyüş ve İzmir'de dramatik bir bekleyiş başladı. Birlikler Çanakkaleye geldiler ve İngiliz mevzileri önünde durdular. İngiltere Başbakanı Lloyd George İstanbul Türklerle bırakılmasını kabul ediyordu, fakat Trakya'ya geçmelerine karşıydı.

Lloyd George bu harpçi tutumunda ne kendi muhalefeti, ne de Fransa ve İtalya tarafından desteklendi. Fransa ve İtalya, Çanakkale'deki askerlerini çektiler. Fransa, bir asker, İstanbul'daki işgal kuvvetleri komutanı General Pellé ve bir sivil, Ankaraya daha önce gelmiş olan Franklin-Bouillon, iki temsilciyi Mustafa Kemal Paşayla görüşmek üzere

İzmire göndermişti. Bu görüşmelerin sonunda bir mütareke için elverişli hava doğdu. Mütareke Türk-Yunan savaşına son vermek içindi. Nitekim "Mudanya mütarekesi" diye bilinen anlaşmanın ilk maddesi şöyle olacaktır: "İşbu sözleşmenin yürürlüğe girmesi üzerine Türk ve Yunan silâhlı kuvvetleri arasında çarpışmalar durdurulacaktır".

Gerilim 9 Eylül'den 23 Eylül'e, ondört gün sürdü. 23 Eylülde Müttefikler Ankara Hükûmetine bir nota vererek "Doğu Trakyanın ve Boğazlar bölgesinin barış andlaşmasından sonra boşaltılacağı"ı belirterek askerî harekâtın durdurulmasını istediler. Ankara Hükûmeti Türk kuvvetlerinin İstanbul ve Çanakkale istikametinde daha fazla ilerlemeyeceğini bildirdi ve Doğu Trakyanın, Edirne ile birlikte, Meriç nehrinin batısına kadar boşaltılmasının kabulü şartıyla Müttefikleri 3 Ekimde Mudanyada, müzakereleri başlatmaya davet etti.

Mudanya mütarekesi 11 Ekim 1922'de, 14/15 Ekim gece yarısından başlayarak yürürlüğe girmek üzere, Büyük Britanya, İtalya, Fransa, Türkiye delegeleri tarafından imzalandı. Görüşmelerde Yunanistan heyeti de vardı. Yunan delegesi "yetkisi olmadığı" bahanesiyle imzadan kaçındı. Fakat İngilterenin baskısıyla Atina Hükûmeti sözleşmeye katıldığını, Müttefikler aracılığıyla Ankara Hükûmetine bildirdi.

Türkiye'de "yurtta barış" dönemi böylece başlamış oldu.

Mudanya Mütarekesini Lozan barış andlaşması izledi. Lozan'daki görüşmeler Mudanya'daki görüşmelerden çok daha çetin geçti. Bir defa ipler koptu, müzakereler kesildi, herkes kendi ülkesine geri gitti.

Savaş yeniden mi başlayacaktı? Hayır. Yeni bir müzakere ortamı geliştirildi. Delegeler masa başına döndüler. Lozan Barış Andlaşması 24 Temmuz 1923'te imzalandı.

Millî Kurtuluş Savaşının başında yeni Türkiye'nin sınırları "Misakı Millî sınırları" diye çizilmişti. Bu, duygusal olmayan, gerçekçi, etnik özellikleri gözönünde tutan bir davranıştı. Mustafa Kemal, doğduğu yer olan Selaniği Yunanistan'da bırakırken pek mi memnundu? Buna karşılık, halkının çoğunluğu Türk olan Hatay ve Musul "Misakı Millî sınırları" içindeydi. Lozan'da bunlar Türkiye'ye katılamadı.

Lozan barış andlaşması Türkiye'de "Lozan zaferi" diye bilinir ve kutlanır. Gerçekten de Türkiye Cumhuriyeti onun temeli üzerinde yükseltilmiştir. Lozan'ın sağlamlığını şuradan anlayınız ki Birinci Dünya Savaşına son veren bütün barış andlaşmaları içinde bir odur ki bugün, 64 yıl

sonra hayattadır ve geçerlidir. Ötekilerin hepsi, tarihin tozlu raflarına kaldırılmıştır.

Buna rağmen Lozan o sıralar ve sonraları, bir takım eksiklikleri dolayısıyla Türkiye’de eleştiri konusu yapılmıştır. Hatay ve Musul bunların başlıca örneği olarak gösterilmiştir. Hatay sonradan Türk topraklarına eklenmişse de Musul sınırlarımızın dışında, Irak’ta kalmıştır. Özellikle çok partili rejime geçmemizden sonra Lozan andlaşmasını imzalayan baş delegemiz İsmet İnönü siyasî hasımları tarafından neredeyse vatan hıyaneti ile suçlanmıştır.

Lozan andlaşmasını Lozanda İsmet Paşa imzalamıştır ama onun Mecliste tasdikini Gazi Paşa sağlamıştır. Zaten bütün müzakereler onun bilgisi altında yürütülmüştür. Gazi Paşa barışın kesinleşmesi ve milletlerarası hukukî bir andlaşmayla teminat altına alınması için bu gibi, esas hedef gözönünde tutulursa “ikinci önem”de sayılacak hususlarda bazı tâvizleri vermekte tereddüt etmemiştir. “Barış mı, Hatay mı?”, “Barış mı, Musul mu?” gibi, barışı tehlikeye atabilecek, en azından geçiktirebilecek sorunlarda büyük bir cesaret ve sağduyu ile “Barış” lehinde vaziyet almıştır.

Neydi bu askerın, barış için böyle bir tutkusu? Otuz yıllık bir askerlik hayatı ve bunun sonundaki savaş kahramanlığından, şimdi bir barış havariliğine mi özeniyordu? Yapısında, ruhunda bir metamorfoz, bir değişim mi oluşmuştu?

Sonraki hayatına bakıyoruz: Hayır. Ne bu tarz bir özentî, ne bir değişim vardır. O aynı, mücadele adamıdır. Yılmaz bir savaşçı. Bir ihtilâlcî. Bir inkılâpçı.

Demek ki, Atatürk’ün barış anlayışını kavrayabilmek Clausewitz’in deyimlerine dönmekle kabildir. Atatürk için “barış”, harbin başka vasıtalarla sürdürülmesidir”. Onun yeni harbi, belki de asıl harbi “Türk milletinin çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırılması”dır.

Bunun şartı ise “yurtta barış, dünyada barış”tır. Atatürk’ün en çok buna ihtiyacı vardır.

Atatürk, bunu “Büyük Nutuk”unda açıkça söyler. Önce vatan kurtarılacak, sonra bu topraklar üzerinde, toplumu batılı çağdaş uygarlık düzeyinde olan yeni bir Türk devleti kurulacaktı. Atatürk “İşte, daha İstanbuldan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun’da, Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur” der.

Millî Mücadele tamamlanıp barış ile taçlandırılmadan bu hedef, bırakınız gerçekleştirilmeyi, açıkça söylenebilir miydi?

Atatürk'ü dinleyelim:

“— Burada pek önemli olan bir noktayı da belirtmeli ve açıklamayalım. Millet ve ordu bir yandan kurtuluş çaresi düşünürken bir yandan da asırların kökleştirdiği din ve gelenek bağları dolayısıyla kendinden önce yüce Hilâfet ve Saltanat makamının kurtarılmasını ve dokunulmazlığını düşünüyor. Halifesiz ve Padişahsız kurtuluşun anlamını kavrama yeteneğinde değil. Bu inanca aykırı bir düşünce ve görüş ileri süreceklerin vay haline! Derhal dinsiz, vatansız, hain ve istemeyen kişi olur.”

Böyle bir kimse ise Millî Mücadeleyi kendi etrafında kenetlenmiş, simgelenmiş hale getirebilir miydi? Elbette ki, hayır.

Gene Atatürk'ü “Büyük Nutuk”unda dinleyelim:

“— Yapılan Millî Mücadele dıştan gelen saldırıya karşı vatanın kurtuluşunu tek hedef olarak kabul ettiğine göre (...) gelecekteki ihtimaller üzerinde fazla konuşmak giriştiğimiz gerçek ve maddî mücadeleye hayali bir macera niteliği verdirebilirdi. Dış tehlikenin yakın etkilerini derinden duyanlar arasında geleneklerine, düşünce kabiliyetlerine ve ruh yapılarına aykırı olan muhtemel değişmelerden ürkeceklerin ilk anda direnme güçlerini harekete geçirebilirdi. Başarı için pratik ve güvenilir yol, her safhayı vakti geldikçe uygulamaktı.”

Nitekim bu yoldaki adımların ilki olan “saltanatla hilâfetin birbirinden ayrılması ve saltanatın kaldırılması” kararı Mecliste, Mudanya Mütarekesinin imzalanmasından sadece üç hafta sonra alınıyordu. Üç büyük Müttefikin, İngiltere, Fransa ve İtalyanın “İstanbul başkent kalırsa Büyük Elçi göndeririz, Ankara'yı başkent yaparsanız Orta Elçi yollarız” şantajına rağmen Lozan'dan iki buçuk ay sonra Ankara başkent oldu. Üç ay sonra ise Cumhuriyet ilân edildi.

Bunlar, sadece bir başlangıçtır. Bunlar için, ama asıl, bundan sonrakiler için, Atatürk özellikle barışa muhtaçtı.

Burada, bir nokta üzerinde durmak lâzımdır. Türkiye'de pek çok kimse askerî zaferin kazanılmasıyla Mustafa Kemal Paşanın görevinin sona erdiği inancındaydı. Bunlar İstanbul'da ve İstanbul basınında ağırlık taşıyorlardı. Tamam, vatan kurtarılmıştı. Aferin, Mustafa Kemal Paşaya! Ama artık

işleri tekrar kendilerine, “Babiâli profesyonelleri”ne devretmesi lâzımdı. Bir asker büyük politikadan ne anlardı? Şimdi, söz yeniden onların olmalıydı. “Osmanlı aydını” olarak her şeyi en iyi onlar biliyorlardı.

Ama Mustafa Kemal Paşa başka türlü düşünüyordu. Türkün, Osmanlı kabuğunu delmesi, çağdaş uygarlık düzeyine çıkması lâzımdı. Osmanlı, Türkü yüceltmmişti. O da, tamam. Ancak, Osmanlı tükenmişti ve son yüzyıllarda uğradığımız felâketler bunun sonucuydu. Zafer, taze bir başlangıç için yeni bir ortam yaratıyordu. Bundan faydalanmak lâzımdı ve bu işi elbette kendisi yürütmeliydi. Çünkü kendisinin, çok uzun süredir düşünölmüş, pişirilmiş fikirleri vardı. İdeal arkadaşlarıyla birlikte bunun kotarılmasına sıra gelmişti.

Bundan dolaydır ki Mudanya Mütarekesinden birbuçuk ay sonra, 6 Aralık 1922’de basına verdiği bir demeçle Halk Fırkası adında ve halkçılık ilkesine dayalı bir siyasî parti kuracağını açıkladı. Bütün aydınları, düşünürleri, yazarları bu partinin hazırlanmakta olan programı üzerinde düşüncelerini bildirmeğe çağırdı. Aslında, program kafasındaydı. Atatürk inanıyordu ki askerî zafer vatanı kurtarmak için şarttı, ancak yeterli değildi. Yurdun bir kere daha aynı tehlikeli ve acıklı duruma düşmemesi için siyasî, sosyal ve iktisadî verileri kökünden değiştirmek, düzeltmek lâzımdı. Parti 9 Eylül 1923’te kuruldu. Onu Cumhuriyetin ilâm izledi.

Cumhuriyetin ilânını ise toplumun karakterini değiştiren, onu Ortaçağın karanlığından çıkarmayı amaçlayan bir dizi devrim takip etti. Bunun için idarede, hukukta, kültürde, sanatta ve gündelik yaşamda ona ilkel bir görünüş veren kurumlar, hükümler ve alışkanlıklar kaldırılarak yerlerine çağdaş uygarlığın akla ve ilme dayalı değerleri getirildi. Bugün Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 174. maddesi şöyledir:

“Anayasanın hiç bir hükmü, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini koruma amacını güden inkılâp kanunlarının Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümlerinin Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılabilir ve yorumlanamaz.”

Bu maddede sekiz kanun sıralanmaktadır ve bunların tarihleri 1924 ile 1934 arasında değişmektedir. Maddede de belirtildiği gibi bunların en önemlisi lâikliktir. Aynı derecede önemli olan başka bazıları kadın haklarıyla ilgilidir. Kadın hakları daima, Atatürk’ün üzerinde büyük titizlik gösterdiği ve tâviz vermediği bir alanı oluşturmuştur.

Askerî zaferi kazandıktan sonra “yurtta barış”ın gerçekleştirilmesinde Mustafa Kemal’in niçin bu kadar acele ettiği, niçin bazı tüzükleri göze aldığı sanırım şimdi daha iyi anlaşılacaktır. Bunlar, bir muzaffer başkomutanın, o prestijiyle ve kudretiyle ancak barış sağlandıktan sonra gerçekleştirebileceği devrimlerdir.

Görülüyor ki Atatürk için barış, belki bir safhanın amacıydı ama, asıl hedefin, batılı çağdaş uygarlık düzeyinde bir Türk toplumu olan asıl amacın bir aracıydı.

Lâiklik de öyle. İki de araç. Ne var ki “olmazsa olmaz” nitelikte araçlardır, bunlar. Nasıl, Millî Mücadele barışla bitirilmeden ve bu, milletlerarası hukukî bir anlaşmayla teminat altına alınmadan asıl amacın uygulanmasına geçilemezse, müslüman bir toplumda lâiklik kabul edilmeden de bunda başarıya ulaşmak mümkün değildi.

Neden? Çünkü İslâmiyetin kurucusu aynı zamanda bir devletin de kurucusuydu. Onun için bir de hukuk nizamı getirmişti. Bu nizam yedinci yüzyılda ileri bir nizamdı. Fakat yirminci yüzyılda, çok geride kalmıştı. Modern bir devlet böyle bir nizamın üzerine oturtulamazdı. Ama nizam, Allah kelâmı olarak Kuranın içindeydi. Allah ise Kuranda “ben size düşünmeyi değil, inanmayı emrettim” diyordu. Onun için Atatürkçü lâikliğı, klasik lâikliğin “din ile devlet işlerinin ayrılması” tarifine sığdırmak yanıltıcı olur. Atatürk, lâikliğı böyle anlamamıştır. Herkes istediğı dinin manevî değerlerine inansın. Zaten bu değerler her dinde, Allahın varlığından başlayarak, aşağı yukarı aynıdır. İnandığı dinin ibadet vecibelerini de istediğı gibi yerine getirsin. Devletin şöyle veya böyle bir zorlaması bu iki alanda kesinlikle yoktur. Ama devletin hukukî nizamında Kurandaki nizamla farklılıklar varsa Türkiye Cumhuriyetinin bütün vatandaşları, dinleri ne olursa olsun, devletin nizamına riayet edeceklerdir. Eğer bu lâiklik ilkesi Cumhuriyetin temelinde bulunmazsa, bugün denildiğı gibi yüzde 99’u müslüman olan Türk toplumunu batılı çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırma amacı başarı kazanamaz. 4. sûrenin 34. âyeti açıkça “Erkekler kadınlardan üstündür” derken siz kadın-erkek eşitliğini nasıl hukuk kuralı yapabilirsiniz? Aynı sûrenin 11. âyeti miras paylaşmasında, gene açıkça, “bir erkek çocuğa iki kız çocuğuna düşen pay kadar verilecektir” derken miras hukukunu siz nasıl düzenleyebilirsiniz? 5. sûrenin 38. âyeti aynen “hırsız erkeğın veya kadının yaptıklarının karşılığı olarak ellerini kesin” derse kendi ceza kanununuza başka hüküm koyabilir misiniz?

Bütün bu sebeplerden dolayıdır ki Atatürkçü lâiklik din ile devlet işlerinin ayrılması değil, Kurandaki manevî değerler ve ibadet vecibeleri ile hukuk nizamının birbirinden ayrılması, öyle uygulanmasıdır.

Devletin hukuk nizamı ile Kuranın hukuk nizamı çelişirse inananlar günah korkusuyla birinciye karşı mı çıkacaklardır? Başka bir konuda, “yenilecek ve yenilmesi haram olan şeyler konusundaki 2. sûrenin 173. âyeti bir ilke getirmektedir: “Dininizin İslâm olması benim isteğimdir. Şayet biri açlık nedeniyle ve günaha eğilimi olmaksızın zorda kalırsa Allah bağışlayan ve merhametli olandır”.

Bugünün “Üniversitede kızların saç örtme meselesi”nde o ilke elbette ki geçerlidir. Atatürk, lâikliği müslüman Türk toplumuna malederken İslâm dininin bu müsamahakâr niteliğini gözönünde bulundurmuş, din ve vicdan hürriyetine hiç ilişmemiş, sadece yeni Cumhuriyetin hukuk nizamını bir çağdaş toplum yaratacak şekilde kurmuştur. Üzerlerine gittiği kimseler ise yobaz hacı hoca, imam takımı olmuştur, bunların aydınlarını yetiştirecek bir eğitim ve öğrenimi de öngörmüştür.

Demek ki Atatürk barışı sağlamasa devrimlerine başlayamaz, bu devrimlere lâik bir kafayla girişmezse onları gerçekleştiremezdi.

Burada Atatürk’ü tarihin başka bazı şahsiyetlerinden ayıran bir özellik de belirlemektedir. Şöyle bir akla gelenleri zikretmek gerekirse meselâ bir Napoleon, bir Hitler, bir Nâsır, üzerinde hâkimiyet kurdukları toplumları sürekli savaş havasını muhafaza ederek iradeleri altında tutmuşlarken sadece havasını değil, savaşı sürdürmüşlerken bir, Atatürk’tür ki barışı, asıl harbin başka ve geçerli vasıtası olarak kabul etmiştir. Aldığı sonuç, bu teşhisindeki isabetin delilidir.

Bunun, Osmanlı İmparatorluğuna son günlerinde verilen isimle “Hasta Adam”ın, bir “Sağlam Adam” haline gelmesinden hoşnut olmayanlar da farkındadırlar. Lozan’da İngiliz başdelegesi Lord Curzon Türk başdelegesi İsmet Paşaya, onun bitmez tükenmez saydığı taleplerini kabul etmeye mecbur kalırken şöyle demişti:

“— İşte,iste bakalım genç general.. Ben, bu verdiklerimin topunu günü geldiğinde cebimden çıkaracak ve sana fatura edeceğim, hepsini geri alacağım.”

İsmet Paşa da ona şu mukabelede bulunmuştu:

“— Sen şimdi ver de, o gün alabilirsen alırsın..”

Lord Curzon, fakir bir memleketin eninde sonunda zenginlere avuç açacağını varsayıyordu. Fakat “yurtta barış” bir yandan toplumu yeni bir

yaşam tarzının içine sokarken, diğer taraftan ona kendi yağıyla kavrulmasının imkânlarını da sağlamaya başlamıştı. Bundan dolayıdır ki İngiliz parmağı, yurt içinde bu devrim hareketlerine karşı bulunanları doğuda bir ayaklanma için desteklediyse de “Şeyh Sait isyanı” diye bilinen o teşebbüs de “yurtta barış”ı köstekleyemedi.

Öyle bir dünyada yaşıyorduk ki yurtta barışın sürmesi için dünyada da barış şarttı ve buna yardımcı olmak lâzımdı. 1930’lar bunun gerekliliğini büsbütün ortaya koydu. 1930’lar Avrupada savaş rüzgârlarının var gücüyle estiği dönemdir. “Yurtta barış, dünyada barış” sözünün Atatürk tarafından 1931’de söylenmiş olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

1930’lar Avrupada “yeni nizam” sözcüğü gibi “yeni usüller”in de geçerli kılındığı devredir. Bu usül zor kullanmaktır. Bunun şampiyonu da, sivil kökenli Hitler’dir. Versay adlaşmasıyla Almanyanın batısı Ren bölgesi askerden arındırılmıştır. Nazi şansölye 1936’da askerini oraya soktu ve herkes bu emrivâkiyi sineye çekti. Halkın çoğunluğu Alman olan Südet bölgesi Çekoslovakya’ya bırakılmıştı. Hitler 1938’de ordusunu yürüttü ve o emrivâkiyi de herkes kabul etti. Almanya Südet bölgesini aldı. Başlatacağı harp için müttefike ihtiyacı vardı. Faşist İtalya ile 1939’da “Çelik Pakt”ı imzaladı.

Türkiyenin de Lozan’dan kalma sorunları bulunuyordu. Boğazlarımız askerden arındırılmış haldeydi. Halkın çoğunluğu Türk olan Hatay, Suriye hudutları içinde tutulmuştu. 1930’lar Avrupası öyle bir haldeydi ki Atatürk, Hitler’in usüllerini kullansa, yani Boğazlar bölgesine askerini sokurse, ordusuyla Hatay’ı Türkiyeye katırsa muhtemelen bu emrivakilere de pek kimse sesini çıkarmayacaktı. Ama bunlar barış yoluyla elde edilebilecekse savaş niçin tercih olunmalıydı? Hem Türkiyenin, hem de dünyanın barışı neden uçuruma itilmeliydi? Savaşlar içinde ömrü geçmiş Atatürk, Alman diktatörün aksine, harbin nasıl bir felâket olduğunu biliyordu. Millet hayatı tehlikeye düşmedikçe ve savaştan başka yol varsa harbe başvurmak, hatta bunun eşiğine gitmek, akılsızlığın ötesinde, millet açısından da, insanlık açısından da cinayetti.

Nitekim 1936’da Atatürk Türkiyesi yeni bir Boğazlar rejimi tesbit etmek üzere tarafları Montreux’de konferansa çağırdı. Konferans Boğazların savunmasını Türkiyeye bıraktı. Türk ordusu, bu konferansın bir kararı olarak Boğazlara girdi.

Bu, Hitler ordularının Rheinland’a girişinden çok farklı bir girişti.

Türkiye 1937'de Hatay sorununu da bir yandan Milletler Cemiyetine götürdü, bir yandan da Fransa ile ikili müzakereye geçti. Bu görüşmeler sonucundadır ki o zamanlar "Sancak" adıyla bilinen Hatay'ın savunmasına Türkiye'nin katılması ve Fransa ile Türkiye'nin orada eş sayıda asker bulundurmaları kabul edildi. Türk ordusu bu karar gereğince, 4 Temmuz 1938'de Hataya girdi. Hatay'önce, gene müzakere yoluyla bağımsız bir devlet haline getirildi. Bu devletin Meclisidir ki Türkiye'ye katılma kararı alarak anavatan sınırları içine dahil oldu.

Bu da Südet bölgesini Hitler'in Almanya sınırları içine almasından çok değişik bir olaydır. İki usülden hangisinin ülkeye ve dünyaya hayır getirdiği bugün artık bellidir.

"Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesinin bir gereği olarak yeni Türkiye Cumhuriyeti 1923 ile 1937 arasında tam 26 dostluk andlaşması imzaladı. Bunlarla karşılıklı ilişkiler, dostluk esası üzerine kuruluyordu. Atatürk bir harbin çıkmasını önleyebilmek için caydırıcı bölgesel paktların yararlı olacağına inanıyordu. Onun için ülkenin batısında, 1934'te Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında "Balkan Paktı"nın, doğusunda, 1937'de Türkiye, Afganistan, Irak ve İran arasında Sâd-Abâd Paktının kurulmasına önayak oldu. Akdenizde İtalyan tehlikesi ağırlığını arttırdığında ise, 1936'da Türk-İngiliz Akdeniz ittifakını imzaladı. Hatay dolayısıyla Türk-Fransız andlaşması zaten vardı. Bunlar, Atatürk'ün ölümünün hemen ardından 1939 Türkiye-Fransa-İngiltere üçlü ittifakına dönüşecektir.

Eğer bütün bunlar "dünyada barış"ın sağlamasına yetmediyse, her halde hiç kimse, asker kökenli bu büyük devlet adamının elinden gelen her şeyi yapmış bulunduğunu inkâr edemez. Onun ilkesinin sonra da geçerli kalmasıyla ki dünya kana bulandığında dahi "yurtta barış" Türkiyede sürdü.

Konuşmamın sonuna gelmiş bulunuyorum.

Atatürk, "Büyük Nutuk"unda "Daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da, Anadolu Topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar" dediği kararının iki safhasını da başarmıştır. Vatan kurtarılmıştır ve Millî Mücadele derhal barışla sonuçlandırılarak Cumhuriyet ilân edilmiş, Türk toplumu batılı çağdaş uygarlık düzeyinde bir toplum haline getirilmiştir. Atatürk bu ikinci idealini Millî Mücadeleyi zaferle sonuçlandırınca kadar, kendi deyişiyle "vicdanında bir millî sır" gibi saklamıştır. Çünkü, vatanın kurtarılmasında

hemen herkes mutabık olduğu halde yeni ve çağdaş, uygar toplum düzenine -gene onun deyimiyile- gelenekleri, düşünce kabiliyetleri ve ruh yapıları dolayısıyla karşı çıkacakların bulunacağını biliyordu. Onun “Muzaffer Başkomutan” sıfatıdır ki lâikliği, 65 yıldır kesintisiz barış içinde yaşayan bu toplumun temelini yerleştirmesini sağlamıştır.

“Muzaffer Başkomutan” artık yok. Ama bu toplumda, onun idealiyle yetişmiş kuşaklar var. “Muzaffer Başkomutan” eserlerini, onlara emanet etmiştir.

Bu kuşaklar her şeye ve herkese rağmen emanetlere sahip çıkacaklar, onları korumasını bileceklerdir.

Teşekkür ederim.